

Wojciech Drzeżdżon

Wychowanie do wartości : aksjologiczne inspiracje dla edukacji

Język - Szkoła - Religia 4, 108-116

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WYCHOWANIE DO WARTOŚCI. AKSJOLOGICZNE INSPIRACJE DLA EDUKACJI

„Wartości to te normy i zasady postępowania, które umożliwiają wychowankowi pełny rozwój oraz chronią go przed wyrządzeniem krzywdy sobie i innym”.

M. Dziewiecki

Świadomość, że jest się przez swoich rodziców kochanym a przez wychowawców akceptowanym, jest podstawą poczucia bezpieczeństwa i sprawia, że dziecko łatwiej przezwycięża trudności w szkole i wśród rówieśników. Brak rodzicielskiej miłości powoduje, że dziecko czuje się gorsze, skrzywdzone i zagrożone, staje się agresywne lub zamyka się w sobie, izoluje.

Bezsporne jest znaczenie wychowania dla cywilizowanego i kulturalnego rozwoju każdego narodu. Problem wychowania młodego człowieka zawsze stał w centrum uwagi rządzących i był przedmiotem często ostrych dyskusji. W szerszym znaczeniu przez wychowanie rozumiane są wszelkie oddziaływania na człowieka, współtworzące jego osobową indywidualność. Oddziaływanie to wpływa na rozwój osobowy człowieka, na jego postępowanie, na podejmowane decyzje, na poglądy¹. Wychowanie w sensie węższym obejmuje jedynie świadome i celowe oddziaływania, podejmowane w określonej sytuacji. W ujęciu tym można mówić o wychowaniu moralnym, fizycznym, estetycznym, patriotycznym, a także wychowaniu ku wartościom.

Ponad wszelką wątpliwość potrzebą najważniejszą dla prawidłowego rozwoju dziecka jest miłość rodziców i ich właściwa postawa. Do właściwych postaw rodzicielskich należą: akceptacja, współdziałanie z dzieckiem, dawanie dziecku rozumnej swobody, uznawanie praw dziecka. Akceptacja dziecka to przyjęcie go z jego zaletami i wadami. Akceptujący rodzice lubią dziecko i nie kryją się z tym. Dawanie dziecku rozumnej swobody polega na dostrzeganiu wzrastającej wraz

¹ W. Cichoń, *Wartości, człowiek, wychowanie*, Kraków 1996, s. 113.

z wiekiem potrzeby samodzielności. Nawet kiedy dziecko jest z dala od rodziców, utrzymują oni swój autorytet i kierują rozwojem dziecka w pożądanym kierunku.

Nieodłącznym atrybutem autorytetu są wartości. Pojęcie systemu wartości ma istotne znaczenie dla rozumienia ludzkiego postępowania, jak również procesu wychowania. Jak twierdzi S. Skrzypiec, „wychowawcy zależy na tym, by aktywność wychowanka skierowana była na te przedmioty, które mają dużą wartość i aby wychowanek przypisywał im wartość podobną. Przedmioty o najwyższej wartości uznane w danym społeczeństwie, brane są za podstawę przy formowaniu celów wychowania”².

Zarówno cele, jak i wartości są związane z działaniem wychowawczym, podczas którego ukazujemy wychowankowi cele naszych dążeń, które powinny stać się jego celami. Jeśli tak się stanie, to cele, do których dąży wychowanek, występują w jego świadomości jako idealne, myślowe obrazy określonych wartości, determinujące w znaczny sposób jego wybory i postępowanie³. Cele wychowania są zawarte w wartościach. Wywodzą się ze świadomie ustalonych i wybranych dla wychowania wartości i norm⁴.

Zatem priorytetowymi zagadnieniami dla współczesnej rodziny i szkoły staje się nie tylko zrozumienie roli wartości w życiu ucznia, ale poznanie związków i zależności pomiędzy wartościami a celami wychowania. Proces wychowania ku wartościom znajduje swoje odzwierciedlenie w programie wychowawczym szkoły, na którego płaszczyźnie rozgrywa się treść i jakość wychowania szkolnego.

Nieodłącznym elementem związanym z problematyką wartości jest zagadnienie systemu i hierarchii wartości. Zakładam, iż wartości same w sobie nie zmieniają się, ale mogą zmieniać się ich systemy⁵. Wartości to obiektywna, autonomiczna dziedzina rzeczywistości, rządząca się własnymi dobrze ugruntowanymi i nienaruszalnymi prawami. Prawda jest prawdą, dobro dobrem, piękno pięknem, doskonałość doskonałością. W tej dziedzinie kryzys jest niemożliwy. Zatem kryzys nie dotyczy wartości, ale naszego ich przeżywania.

Źródła różnicowania systemów wychowawczych tkwią w założeniach światopoglądowych i filozoficznych⁶. Stanowią one punkt wyjścia do formułowania celów i ideałów wychowawczych, określanych w systemie wychowania wraz

² S. Skrzypiec, *Kształtowanie postaw dzieci i młodzieży wobec pracy zawodowej*, Warszawa 1979, s. 17.

³ F.J. Lis, *Wartości w kształtowaniu motywacji i organizacji życia społecznego*, Lublin 1996, s. 20.

⁴ M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej*, Lublin 1999, s. 398-399.

⁵ I. Wojnar, *Zmienność trwałych wartości*, „Plastyka” 1991, nr 2.

⁶ W. Drzeżdżon, *Wokół personalistycznej koncepcji wychowania Jana Pawła II*, [w:] A. Lewińska, M. Chmiel (red.), *Język, szkoła, religia*, Pelplin 2008, s. 99-113.

z zespołem zasad i norm postępowania. Każdy z systemów, ukształtowany pod wpływem potrzeb, wartości, doświadczenia i wiedzy społeczeństwa danego czasu, wytwarza ideologię pedagogiczną, przyjętą przez przodującą grupę społeczeństwa za obowiązującą normę życia⁷. Chodzi tu nie tylko o wpływ na treści programowe, ale cały szereg obszarów działalności, które mogą odegrać znaczną rolę w kreowaniu postaw, ekspozowaniu wartości i ukierunkowaniu wychowania⁸.

Jak podkreśla K. Chałas, nie ma wychowania bez wartości. „Wychowanie bez wartości staje się pustym dzwonem, który nawet mimo silnego rozkołysania nie wyda oczekiwanych dźwięków. Wychowanie musi prowadzić do głębi człowieczeństwa, które jest treścią życia osoby, jej integralnego rozwoju, który ostatecznie jest wyznaczony przez urzeczywistnianie najwyższych wartości i dążenie do absolutu”⁹.

Jak już wspomniano, cechą konstytutywną wartości jest jej hierarchiczność. Do wymiaru ich porządku służą: wysokość i moc wartości. Wysokość wyraża się w pozytywnej odpowiedzi emocjonalnej na ich urzeczywistnienie (uznaniu, zachwycie, podziwie, szacunku). Moc wartości ujawnia negatywną, uczciwą reakcję na wykroczenie przeciw wartościom. Dla K. Denka mocnymi są te wartości, które mają podstawowe znaczenie dla życia, zdrowia i bezpieczeństwa człowieka. Zalicza się do nich wartości moralne¹⁰. Jedną z pejoratywnych czynności aksjologicznych jest pomylenie, nierozróżnienie lub świadome przestawienie hierarchicznego ich porządku. Jak podaje M.J. Szymański, „ogniwa spajające system wartości mogą być różne. Czasem wynikają one z miejsca zajmowanego w strukturze społecznej, w innych przypadkach – z ukształtowanej tożsamości narodowej, orientacji politycznej lub ideowej, wyznawanej religii, płci, przynależności do określonej grupy pokoleniowej”¹¹.

Utrata poczucia hierarchii wartości może być przyczyną depresji, błędów wychowawczych, zagubienia miary w ocenie faktów czy konfliktu sumienia. Człowiek odkrywa wartości, żyje nimi i uczestniczy w nich. Są dla niego potrzebą, podmiotem dążenia i odniesienia ludzkiego życia. Natomiast realizacja wartości łączy się z wolnością, odpowiedzialnością, wyborem i decyzją.

Zatem wartości są jednym z zasadniczych czynników kształtujących postawę człowieka. W samej strukturze mają one stronę intelektualną i emocjonalną.

⁷ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Łódź 1981, s. 189.

⁸ M.A. Krapiec, *O ludzką politykę*, Warszawa 1996, s. 91-110.

⁹ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki, Tom 1*, Lublin-Kielce 2003, s. 42.

¹⁰ K. Denek, I. Kuźniak, *Projektowanie celów kształcenia w zreformowanej szkole*, Poznań 2001, s. 83.

¹¹ M. J. Szymański, *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*, Warszawa 2000, s. 20.

Wszystko może stać się dla człowieka wartością, zarówno to, co dobre, jak i to, co złe. Przyjęte wartości kształtują jego postawę wewnętrzną i zewnętrzną, całą jego osobowość. To, co dla danej osoby będzie ważne, stanie się środkiem oddziaływania dla innych, by również przyjęli tę wartość¹².

Każda filozofia zawiera określony system wartości, który jest związany bezpośrednio z jej typem i charakterem. Człowiek przyznaje wartościom różną rangę i stopień przydatności dla swego istnienia i rozwoju. Szczęście, zadowolenie i spokój osiąga przez realizację określonych wartości, które uważa za cenne dla siebie i ważne¹³. Człowiek w okresie swojego rozwoju, a szczególnie w okresie stabilizacji życiowej realizuje się w różnych grupach społecznych. Każda z tych grup ma określoną hierarchię wartości, uznawaną przez własnych członków. Bardzo często w życiu społecznym powstaje konflikt treści i wzorów, wśród których jednostka może lub musi powtórnie wybierać. Dzieje się tak szczególnie w czasie weryfikacji ideałów i wartości wyniesionych z lat dziecięcych¹⁴. Często wtedy zachodzą pewne przesunięcia w wyznawanej hierarchii wartości, podyktowane warunkami życia i pracy jednostki, czynnikami społecznymi, a także cechami charakteru.

Jak podaje J. Półturzycki, „potrzeby człowieka są zaspakajane przez wartości, motywują go do różnych działań. Wartości istnieją obiektywnie niezależnie od potrzeb i motywów działalności człowieka, kształtując jego osobowość i ukierunkowują jego dążenia. Stawiają również wymagania, ukierunkowując jego aktywność z tym, co uznaje za słuszne i dobre w swoim życiu¹⁵. Należy zatem kształtować właściwą hierarchię wartości, której urzeczywistnienie prowadzi do głębi człowieczeństwa”.

G. Kloska w książce *Pojęcia, teorie i badania wartości w naukach społecznych* dokonuje interesującej systematyzacji sposobu pojmowania wartości, która dość pozytywnie została przyjęta przez współczesnych aksjologów. Autor dokonał klasyfikacji ze względu na to, jak wartości są usytuowane wobec ludzi i cech, takich jak zainteresowania, mniemania, potrzeby, cele, postawy itp. Dokonując ich hierarchizacji, wyróżnił 5 typów wartości:

- relatywistyczne – cecha bycia wartością zależy od określonej cechy lub zespołu cech pewnego przedmiotu;
- subiektywistyczne – wartości utożsamia się z pewnymi cechami przedmiotu o charakterze subiektywnym;

¹² J. Homplewicz, *Charakter kształtujących człowieka wartości*, „Wychowawca” 1999, nr 2, s. 7.

¹³ R. May, *Psychologia i dylemat ludzki*, Warszawa 1973, s. 83.

¹⁴ J. Baniak, *Studenci a wartości naczelne*, „Studia Socjologiczne” 1986, nr 4, s. 85.

¹⁵ J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, dz. cyt., s. 37-38.

- relacjonistyczne – identyfikuje się wartości z pewnymi stosunkami lub związkami zachodzącymi między jednostkami lub grupami a określonymi przedmiotami;
- instrumentalne – nacisk kładzie się na kryteria, standardy, wzory, zasady oraz mierniki;
- kulturowe – lokują wartości w rzeczywistości kulturowej, bez odnoszenia się do konkretnych jednostek¹⁶.

W zakresie poznawania problematyki wartości ogromne zasługi wniósł F. Znaniecki¹⁷. Po raz pierwszy dokonał próby połączenia teorii postaw z teorią wartości¹⁸. Wartości ujmował on w czterech zasadniczych ujęciach: w ekonomicznym, politycznym, aksjologicznym oraz socjologicznym¹⁹. Aksjologicznie wartości stanowią temat nadrzędny, badane są na różnych płaszczyznach: kulturowej, ontologicznej oraz metodologicznej. Badania dotyczą w dużej mierze sposobu istnienia wartości, ich natury, źródeł, które dostarczają wiedzy o wartościach, ich klasyfikacji oraz funkcji, jaką pełnią w społeczeństwie²⁰. Wartością według tego autora możemy nazwać stany rzeczy, na które ukierunkowane są nasze dążenia, bądź które zaspokajają nasze potrzeby. Jako *wartości* możemy określać pozytywnie oceniane obiekty naszych postaw. Wreszcie *przez wartości* rozumiemy możemy ogólne kryterium, na podstawie którego uznajemy różne obiekty jako godne pozytywnej oceny. Tak rozumiane wartości mają bardzo duże znaczenie dla funkcjonowania osobowego. Wyznaczają one i integrują postawy wobec różnych obiektów, decydując, które obiekty będą oceniane jako pozytywne przez jednostkę, a które oceniane będą niezwykle wysoko.

Jeśli znamy wartości uznawane najwyżej przez konkretną jednostkę, możemy łatwo przewidzieć, jaka będzie treść i struktura jej postaw. Zatem system wartości określa tzw. „siatkę poznawczą” jednostki. Chodzi tu o sposób, w jakim dana osoba postrzegać będzie rzeczywistość i jakie jej składniki będzie wyróżniać²¹. Uznanie konkretnych naczelných wartości będzie również sprzyjało rodzeniu się emocji, jak również powstaniu pewnego rodzaju motywacji. Motywacja będzie rezultatem rozbieżności między wyobrażeniem jednostki o „stanie idealnym” uznanego systemu wartości, a percepcją „realnego stanu”.

¹⁶ G. Kloska, *Pojęcia, teorie i badania wartości w naukach społecznych*, Warszawa 1982.

¹⁷ F. Znaniecki, *Zagadnienie wartości w filozofii*, [w:] *Pisma Filozoficzne*, t. 2, Warszawa 1987.

¹⁸ Tenże, *Nauki o kulturze*, Warszawa 1971, s. 419.

¹⁹ J. Szacki, *Wstęp do nauk o kulturze F. Znanieckiego*, Warszawa 1992, s. 10.

²⁰ J. Jarco, Z. Kalita, M. Semp, *Etyka. Świat wartości moralnych*, Warszawa-Wrocław 1994, s. 279.

²¹ Tamże, s. 49.

Te same kryteria oceny rzeczy sprawiają, że istota ludzka może lepiej funkcjonować. Chronią one przed nadmiernymi napięciami psychicznymi. Stosowanie odmiennych kryteriów oceny w stosunku do różnych obiektów jest wyrazem dezintegracji osobowej. Spotykając się bowiem z różnymi przedmiotami, człowiek przedstawia się ciągle na inne zasady oceniania, brak mu jest stałych zasad, które dla niego samego byłyby źródłem poczucia tożsamości. Rola wartości dla utrzymania zdrowej osobowości jest niezaprzeczalna. Według H. Misiewicza człowiek wolny i realizujący określony system wartości to człowiek zdrowy psychicznie²².

Interesujący z punktu widzenia naszych rozważań wydaje się podział wartości dokonany przez Sztumskich w książce *Człowiek w świecie wartości*. Autorzy dokonując hierarchizacji wartości, dzielą je na:

- autoteliczne, będące celem samym w sobie, i instrumentalne, stanowiące środek do ich osiągnięcia;
- abstrakcyjne, istniejące w sferze świadomości, i konkretne, istniejące materialnie;
- deklarowane przez ludzi i realizowane przez nich na co dzień;
- trwałe, takie, które wydają się odwieczne, i efemeryczne, czyli sezonowe;
- racjonalne, dające się rozumowo uzasadnić, i irracjonalne, czyli wynikające raczej z życzliwego myślenia²³.

Zdecydowanie łatwiej przychodzi nam współcześnie kwestionowanie konkretnych systemów wartości. Systemy wartości to korelaty konkretnych sytuacji – społecznych, politycznych, ekonomicznych. Sytuacja wojny na najwyższym miejscu stawia patriotyzm, bezrobocie – pracę, kryzys rodziny – małżeństwo. Zmieniająca się sytuacja jest zwykle przyczynkiem do zmiany systemów wartości. Kiedy wartości instrumentalne zaczynają górować nad autotelicznymi, dochodzi do zaburzenia funkcji danego systemu. Zmiany systemów są trudne i często powodują różnego rodzaju frustracje i niepożądane konsekwencje.

I tak w Polsce po upadku komunizmu, który uniformizował działanie jednostek nastąpiła zmiana systemów wartości. Pojawił się swoisty import zachodnich wartości²⁴. W społeczeństwie polskim nastąpiła swoista ich ewolucja. Na czoło wysunęły się takie wartości, jak wykształcenie i praca. Fakt ten potwierdziły również badania z 2005 r. Badana młodzież szkół zawodowych na pierwszym miejscu stawiała wykształcenie, następnie pracę i rodzinę²⁵. Wartości te stały się szczególnie ważne dla ludzi młodych. Wskazuje to na fakt, iż wartości ulegają

²² H. Misiewicz, *Poczucie własnej wartości u młodzieży*, Warszawa 1983, s. 136.

²³ B. Sztumska, J. Sztumski, *Człowiek w świecie wartości*, Katowice 2002, s. 20.

²⁴ L. Beskid, *Zmiany w życiu Polaków w gospodarce rynkowej*, Warszawa 1999, s. 1-2.

²⁵ W. Drzeżdżon, *Wartości pracy wśród młodzieży szkół zawodowych*, Tczew 2007, s. 163-199.

swoistemu procesowi przekształceń wraz ze zmieniającym się społeczeństwem. Coś, co wartością było dla minionego pokolenia, niekoniecznie musi być równie priorytetowe dla jego następców²⁶. Niestety, sytuacja taka często powoduje konflikt wartości.

Swoistymi aksjomatami postępowania są wartości moralne, które kształtują się szczególnie wyraźnie w okresie dorastania. Wartości te obejmują koncepcje życia ludzkiego, są nadrzędnymi regulatorami postępowania w różnych dziedzinach życia. Należą one do grupy wartości normatywnych, które pełnią funkcję wyznaczników celów i dążeń, są też punktem odniesienia do sądów wartościujących. Zaliczamy je więc do moralności osobistej człowieka. System wartości moralnych kształtuje się głównie w okresie adolescencji. Wtedy bowiem powstaje zdolność do wydawania sądów, również w sprawach moralnych. To w okresie dorastania rozwijają się moralne uczucia, które stanowią wskaźnik moralny. Pojawienie się określonych postaw o zabarwieniu emocjonalnym oraz wydawanie sądów jest możliwe dzięki zmianom, jakie się dokonują w sferze poznawczej dojrzewającego człowieka. Procesy myślowe odrywają się od konkretnych treści i przybierają postać formalnych operacji. Daje to zdolność formułowania hipotez, reguł oraz praw. Człowiek zaczyna wtedy rozumować dedukcyjnie, jak również wnioskować logicznie. Te procesy umożliwiają refleksję, formułowanie krytyk oraz własnych opinii, niezależnie od sądów innych ludzi. Mówiąc o okresie adolescencji, warto w tym miejscu wspomnieć, iż między 12 a 18 rokiem życia dochodzi u człowieka do tzw. kryzysu tożsamości²⁷. Zadaniem młodzieży w tym okresie jest stworzenie własnego systemu wartości. Chodzi tu o określenie, które wartości akceptuje i które są fundamentalne.

Kolejnym sposobem tworzenia systemu wartości jest zanegowanie wszystkich uznanych społecznie wartości moralnych i zdefiniowanie samego siebie, swego miejsca w życiu na podstawie nieakceptowanych i odrzucanych wartości danej kultury, czyli przyjęcie tożsamości negatywnej. Bardzo często proces ten następuje nieświadomie i jest skutkiem oddziaływania środowiska²⁸. Środowisko nie tylko ponosi główną odpowiedzialność za negatywne zobowiązania się młodego człowieka, ale także jest ono tym, które dostarcza wzorów potrzebnych do zbudowania takiego negatywnego wizerunku siebie.

Kolejnym sposobem tworzenia własnego systemu wartości jest zdobycie wiedzy i doświadczenia na polu różnych ideologii i samodzielne kształtowanie osobistego systemu wartości moralnych, który stanie się wyznacznikiem postępowania w dorosłym życiu, a jednocześnie będzie wyrazem osiągniętej tożsa-

²⁶ Tamże.

²⁷ Termin ten wprowadził Erikson i definiuje go jako czas potrzebny na zbudowanie własnej tożsamości na nowo.

²⁸ W. Drzeżdżon, *Wpływ zmian edukacji na system wartości młodego człowieka*, „Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość” 2007, T. 4, s. 24-35.

mości indywidualnej. Podczas tworzenia własnego systemu wartości wyraźnie odczuwa się potrzebę uporządkowania wartości.

Współczesny człowiek często uznaje tylko te wartości, które przyczyniają się do odczuwania doznań. Również współczesna kultura preferuje hedonizm, którego konsekwencjami są: wypaczona internalizacja norm oraz postrzeganie wolności jako braku moralnych zobowiązań. Tak postrzegana wolność, która oczywiście jest wartością, może zmienić się w całkowitą anarchię, podczas gdy moralny relatywizm może przybrać postać głębokiego nihilizmu. Skłonność do absolutnej tolerancji, przejawiana współcześnie w niektórych środowiskach, może również doprowadzić do wykluczenia posiadania własnego systemu wartości. Należy jednak stwierdzić, że wartości moralne dość mocno są zakorzenione w społeczeństwie polskim²⁹.

Brak realizowania siebie w społecznej rzeczywistości, a także niekultywowanie uznawanych wartości prowadzić może do marginalizacji społecznej oraz swoistej patologizacji jednostki. Pisze o tym B. Hiszpańska w książce *Pomóż młodzieży znaleźć wartości, drogowaskazy*. „Przyjęcie wartości pomaga w rozumieniu. Oczywiście to w odniesieniu do prawdy o związkach przyczynowych, genetycznych, czy funkcjonalnych między zjawiskami nie tylko przyrodniczymi, ale i społecznymi. W rozumieniu tych drugih pomagają oceny moralne. Brak rozumienia to – subiektywnie – brak sensu”^{29,30}.

Edukacja to proces polegający na wpajaniu młodzieży wartości, które są jej rdzeniem. Edukacja efektywnie służy wszechstronnemu rozwojowi dziecka, gdy staje się procesem jego integracji wokół wartości. Jest to możliwe, gdy wartości przenikają cały proces kształcenia i wychowania³¹. Zatem wartości to kluczowy problem dla edukacji. Występują w niej jako system norm rzutujących na poczynania nauczycieli, rodziców i uczniów. Podczas kształcenia odwołujemy się do wartości, które uczniowie mogą zaakceptować, a nawet zidentyfikować się z nimi. Wartości są kategorią edukacji i nauk o niej. Stanowią dla nich źródło inspiracji i dyrektyw³².

Niedocenianie aksjologii w kształceniu nauczycieli pozbawia sensu ich działania, ponieważ konkretne sytuacje edukacyjne wiążą się z określeniem preferencji i zajmowanych stanowisk. Zreformują edukację przede wszystkim nauczyciele, w pierwszym rzędzie o stabilnym systemie wartości, których kompetencje

²⁹ J. Mariański, W. Zdaniewicz, *Wartości religijne i moralne młodych Polaków*, Warszawa 1991, s. 57.

³⁰ B. Hiszpańska, *Pomóż młodzieży znaleźć wartości – drogowaskazy*, Warszawa 1994, s. 7.

³¹ B. Żurkowski, *Edukacja do wyboru wartości*, [w:] K. Paławska (red.), *Tradycja i wyzwania. Edukacja, niepodległość, rozwój*, Kraków 1998.

³² K. Denek, I. Kuźniak, *Projektowanie celów kształcenia w reformowanej szkole*, Poznań 2001, s. 84.

bazują na sztuce i kulturze nauczania, wiedzy i umiejętnościach dydaktycznych³³.

Zarówno wartości, jak i ich system spełniają ważną rolę stabilizatorów życia społecznego, dając oparcie jednostkom i zbiorowości. Umożliwiają w sposób jednoznaczny orientację w rzeczywistości, wybór i ocenę działań, a także wzajemną międzyludzką komunikację. Zmuszają też do podejmowania decyzji i dokonywania konkretnych wyborów. Powinny być przez młodego człowieka rozumiane, rozpoznawane, akceptowane i respektowane³⁴. Procesy te wzajemnie się uzupełniają tworząc złożony system wartościowania.

Co więc trzeba zrobić, aby w naszym społeczeństwie nie niszczyć wciąż jeszcze pozytywnej motywacji powrotu do wartości?

1. Niezbędna jest pilna edukacja aksjologiczna pedagogów, którzy bardziej świadomie mówiliby o wartościach, umieli pokazywać towarzyszące im dylematy, szanowali próby radzenia sobie z tymi dylematami, potrafili wyjaśnić najpierw sobie, a potem swoim wychowankom i rodzicom wszystkie nieporozumienia związane z wprowadzaniem w świat wartości.

2. Potrzebne są odważne decyzje środowisk pedagogicznych zakładające gotowość świadczenia o wskazywanych wartościach.

3. Potrzebne jest spokojne, krytyczne przyjrzenie się formom i symbolom, wyjaśnianie ich znaczenia, określenie stosunku do tradycji z równoczesnym szukaniem nowych symboli i form zakorzenionych w doświadczeniu i wrażliwości współczesnego człowieka.

4. Potrzeba świadomej decyzji, co ma być podstawą celów wychowania, doboru jego metod i środków. Jeśli ma nią być koncepcja człowieka jako osoby, to trzeba ją wyjaśnić wszystkim uczestnikom procesu wychowawczego – wspólnie się zastanowić, jakie wartości są instrumentalnie niezbędne, a które tylko przydatne do rozwoju osobowego w tym, a nie innym konkretnym środowisku, w tej konkretnie grupie ludzi.

Brak odpowiedniego systemu wartości uniemożliwia życie zgodne ze swoimi aspiracjami i możliwościami. Postawy dzieci i młodzieży, ich świat wartości kształtuje i będzie kształtował dom rodzinny, Kościół, szkoła, grupa rówieśnicza, środki społecznego przekazu. Zdrowa rodzina żyjąca wartościami to zdrowe społeczeństwo. Wspomniane środowiska wychowawcze powinny wychowywać do wartości w sposób komplementarny.

³³ K. Denek, *O prowadzeniu reformy decydują kwalifikacje nauczycieli*, „Ruch Pedagogiczny” 1998, nr 3-4; K. Wenta, *Edukacja informacyjna w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli*, [w:] K. Wenta (red.), *Kształcenie pedagogiczne w dobie przemian w Polsce*, Szczecin 2000.

³⁴ C. Bartnik, *Personalizm*, [w:] J. Homplewicz (red.), *Gdy osobowość horyzontem wychowania*, Rzeszów 1997.